

**RATSIONAL KUZATISHLAR NAZARIYASI VA PUL-KREDIT
SIYOSATINING SAMARADORLIGI.***Iskandarov Bekzod Abdijalilovich**Samarqand iqtisodiyot va servis instituti**"Iqtisodiyot nazariyasi" kafedrası katta o'qituvchisi**E-mail: bekozodiskandarov1988@gmail.com**Ilxomova Ruxshona Javlonovna**Samarqand iqtisodiyot va servis instituti**Iqtisodiyot fakulteti Iqtisodiyot (tarmoqlar va
sohalar bo'yicha) yo'nalishi 3-bosqich talabasi**E-mail: javlonovna567@gmail.com*

Annotatsiya. Ushbu maqolada ratsional kutishlar nazariyasi sharoitida pul-kredit siyosatining samaradorligi tahlil qilinadi. Tadqiqotning asosiy maqsadi iqtisodiy subyektlarning ratsional kutishlari mavjud bo'lgan sharoitda pul-kredit siyosatining inflyatsiya, iqtisodiy o'sish va makroiqtisodiy barqarorlikka ta'sirini o'rganishdan iborat. Tadqiqot jarayonida nazariy tahlil va taqqoslash usullaridan foydalanildi. Ratsional kutishlar nazariyasiga ko'ra, iqtisodiy agentlar mavjud axborot va kutilayotgan iqtisodiy siyosat choralarini hisobga olgan holda qaror qabul qiladi, bu esa pul-kredit siyosatining ta'sirini ma'lum darajada cheklashi mumkin. Shuningdek, markaziy bank siyosatining shaffofligi va ishonchliligi pul-kredit siyosatining samaradorligini oshirishda muhim omil ekani ta'kidlanadi. Tadqiqot natijalari pul-kredit siyosatining samaradorligi iqtisodiy agentlarning kutishlari hamda axborot ochiqdigi darajasiga bog'liq ekanini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: ratsional kutishlar nazariyasi, pul-kredit siyosati, makroiqtisodiy barqarorlik, inflyatsiya, iqtisodiy o'sish, markaziy bank siyosati, inflyatsion kutilmalar.

Аннотация. В данной статье анализируется эффективность денежно-кредитной политики в контексте теории рациональных ожиданий. Основная цель исследования – изучение влияния денежно-кредитной политики на инфляцию, экономический рост и макроэкономическую стабильность в контексте рациональных ожиданий экономических агентов. В процессе исследования использовались методы теоретического анализа и сравнения. Согласно теории рациональных ожиданий, экономические агенты принимают решения, учитывая имеющуюся информацию и ожидаемые меры экономической политики, что может в определенной степени ограничить влияние денежно-кредитной политики. Также отмечается, что прозрачность и доверие к политике центрального банка являются важными факторами повышения эффективности денежно-кредитной политики. Результаты исследования показывают, что

эффективность денежно-кредитной политики зависит от ожиданий экономических агентов и уровня открытости информации.

Ключевые слова: теория рациональных ожиданий, денежно-кредитная политика, макроэкономическая стабильность, инфляция, экономический рост, политика центрального банка, инфляционные ожидания.

Abstract. This article analyzes the effectiveness of monetary policy in the context of the theory of rational expectations. The main objective of the study is to study the impact of monetary policy on inflation, economic growth and macroeconomic stability in the context of rational expectations of economic agents. The methods of theoretical analysis and comparison were used in the research process. According to the theory of rational expectations, economic agents make decisions taking into account available information and expected economic policy measures, which can limit the impact of monetary policy to a certain extent. It is also noted that the transparency and credibility of central bank policy are important factors in increasing the effectiveness of monetary policy. The results of the study show that the effectiveness of monetary policy depends on the expectations of economic agents and the level of information openness.

Keywords: rational expectations theory, monetary policy, macroeconomic stability, inflation, economic growth, central bank policy, inflationary expectations.

Kirish. Hozirgi zamon makroiqtisodiy tadqiqotlarida iqtisodiy siyosatning samaradorligini baholashda iqtisodiy agentlarning kelajak haqidagi kutilmalari muhim omil sifatida qaraladi. Ayniqsa, ratsional kutishlar nazariyasi iqtisodiy subyektlar mavjud iqtisodiy axborotni tahlil qilib, kelajakdagi iqtisodiy jarayonlar bo'yicha asosli prognozlar shakllantirishini ta'kidlaydi. Ushbu nazariyaga ko'ra, uy xo'jaliklari, tadbirkorlar va investorlar davlat tomonidan olib borilayotgan iqtisodiy siyosat choralari hisobga olgan holda o'z qarorlarini qabul qiladi. Shu sababli iqtisodiy siyosatning natijalari nafaqat qabul qilingan qarorlar bilan, balki iqtisodiy subyektlarning ushbu qarorlarga nisbatan shakllantirgan kutilmalari bilan ham belgilanadi. Pul-kredit siyosati davlatning makroiqtisodiy tartibga solish mexanizmlaridan biri bo'lib, inflyatsiya darajasini barqarorlashtirish, iqtisodiy o'sishni rag'batlantirish hamda moliyaviy barqarorlikni ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Markaziy bank tomonidan amalga oshiriladigan foiz stavkalarini boshqarish, pul massasini tartibga solish va inflyatsion kutilmalarni nazorat qilish kabi chora-tadbirlar iqtisodiy jarayonlarga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Biroq ratsional kutishlar nazariyasi shuni ko'rsatadiki, iqtisodiy agentlar pul-kredit siyosatining ehtimoliy natijalarini oldindan hisobga olgan holda o'z iqtisodiy xatti-harakatlarini moslashtiradi, bu esa ayrim holatlarda mazkur siyosatning qisqa muddatli samaradorligini kamaytirishi mumkin. Shu nuqtai nazardan, pul-kredit siyosatining natijadorligi ko'p jihatdan

iqtisodiy agentlarning kutishlari, iqtisodiy axborotning ochiqligi hamda markaziy bank siyosatining ishonchliligi bilan bog'liq hisoblanadi. Zamonaviy iqtisodiy tadqiqotlarda aynan ushbu omillar pul-kredit siyosatining ta'sir mexanizmini chuqurroq tushunishda muhim ilmiy yo'nalish sifatida ko'rib chiqilmoqda. Mazkur maqolada ratsional kutishlar nazariyasi asosida pul-kredit siyosatining samaradorligi ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. Tadqiqot doirasida ratsional kutishlar konsepsiyasining nazariy asoslari hamda uning makroiqtisodiy jarayonlarga, xususan pul-kredit siyosati natijadorligiga ta'siri o'rganiladi. Tadqiqot natijalari iqtisodiy siyosatni takomillashtirish hamda makroiqtisodiy barqarorlikni ta'minlash bo'yicha ilmiy-amaliy xulosalar shakllantirishga xizmat qiladi.

Adabiyotlarni o'rganish. Ratsional kutishlar nazariyasi va pul-kredit siyosatining samaradorligi masalasi makroiqtisodiyot fanida muhim ilmiy yo'nalishlardan biri sifatida keng o'rganilgan. Iqtisodiy siyosat natijalarini baholashda iqtisodiy agentlarning kelajak haqidagi kutilmalari muhim rol o'ynashi ko'plab tadqiqotlarda qayd etilgan. Ratsional kutishlar konsepsiyasi iqtisodiy subyektlar mavjud iqtisodiy axborotdan oqilona foydalanib, kelajakdagi iqtisodiy jarayonlar bo'yicha asosli prognozlar shakllantirishi mumkinligini ta'kidlaydi. Ushbu yondashuv iqtisodiy modellarni yanada mukammallashtirish hamda iqtisodiy siyosatning real iqtisodiyotga ta'sir mexanizmlarini chuqurroq tushuntirishga xizmat qiladi. Mazkur nazariyaning ilmiy asoslari John F. Muth tomonidan ishlab chiqilgan bo'lib, u iqtisodiy agentlar o'z kutilmalarini mavjud iqtisodiy ma'lumotlarga tayangan holda shakllantirishini ta'kidlagan. Uning fikricha, iqtisodiy subyektlar kelajakdagi narxlar, foiz stavkalari va boshqa makroiqtisodiy ko'rsatkichlar bo'yicha prognozlar tuzishda mavjud axborotdan tizimli ravishda foydalanadi[1]. Ushbu g'oya keyinchalik makroiqtisodiy nazariyada muhim ilmiy yo'nalishlardan biriga aylandi. Ratsional kutishlar nazariyasining makroiqtisodiyotga keng tatbiq etilishida Robert Lucas Jr. alohida o'rin tutadi. Uning tadqiqotlarida iqtisodiy siyosatni baholashda iqtisodiy agentlarning kutilmalari muhim omil ekanligi ilmiy jihatdan asoslab berilgan. Lucasning yondashuviga ko'ra, iqtisodiy subyektlar davlat tomonidan olib borilayotgan siyosat choralarining ehtimoliy oqibatlarini oldindan hisobga olgan holda o'z iqtisodiy xatti-harakatlarini moslashtiradi. Natijada an'anaviy makroiqtisodiy siyosat choralarining ta'siri oldindan kutilgan bo'lsa, ularning real iqtisodiyotga ta'siri cheklanishi mumkin[2]. Ushbu ilmiy qarashlar iqtisodiy siyosatni tahlil qilishda yangi metodologik yondashuvlarning shakllanishiga sabab bo'lgan. Ratsional kutishlar nazariyasining rivojlanishida Thomas J. Sargent ham muhim ilmiy hissa qo'shgan. Uning tadqiqotlarida pul-kredit siyosatining natijadorligi iqtisodiy agentlarning siyosatga bo'lgan ishonchi va kutilmalari bilan bevosita bog'liq ekanligi ta'kidlanadi. Sargent markaziy bank tomonidan olib boriladigan barqaror va izchil siyosat inflyatsion kutilmalarni barqarorlashtirishga xizmat qilishini ilmiy jihatdan asoslab bergan[3]. So'nggi yillarda ratsional kutishlar nazariyasi asosida pul-kredit

siyosatining amaliy jihatlari ham keng o'rganilmoqda. Jumladan, Michael Woodford o'z tadqiqotlarida markaziy bank siyosatining ochiqligi va kommunikatsiya siyosati iqtisodiy agentlarning kutilmalarini shakllantirishda muhim rol o'ynashini ta'kidlaydi. Uning fikriga ko'ra, pul-kredit siyosati bo'yicha aniq signal va prognozlarining mavjudligi iqtisodiy subyektlarning ishonchini oshiradi hamda siyosatning samaradorligini kuchaytiradi[4]. Zamonaviy iqtisodiy tadqiqotlarda pul-kredit siyosati samaradorligini oshirishda inflyatsion kutilmalarni boshqarish alohida ahamiyat kasb etadi. Bu borada Ben S. Bernanke tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda markaziy bank siyosatining shaffofligi va aniq maqsadlar asosida olib borilishi iqtisodiy agentlarning ishonchini mustahkamlashga xizmat qilishi qayd etilgan[5]. Shu sababli zamonaviy pul-kredit siyosati strategiyalarida iqtisodiy agentlarning kutilmalarini boshqarish muhim instrument sifatida qaralmoqda. Umuman olganda, mavjud ilmiy adabiyotlar tahlili ratsional kutishlar nazariyasi iqtisodiy siyosatning ta'sir mexanizmlarini tushuntirishda muhim nazariy asos bo'lib xizmat qilishini ko'rsatadi. Ayniqsa, pul-kredit siyosatini amalga oshirish jarayonida iqtisodiy agentlarning kutilmalari, iqtisodiy axborotning shaffofligi hamda institutsional ishonchlilik darajasi siyosat samaradorligini belgilovchi asosiy omillar sifatida namoyon bo'ladi. Shu bois ushbu yo'nalish zamonaviy makroiqtisodiy tadqiqotlarda dolzarb ilmiy mavzulardan biri sifatida e'tirof etilmoqda.

Asosiy qism

Tadqiqot metodologiyasi. Mazkur tadqiqotda ratsional kutishlar nazariyasi nuqtai nazaridan pul-kredit siyosatining samaradorligini aniqlash maqsadida turli ilmiy-uslubiy yondashuvlardan foydalanildi. Tadqiqot metodologik asosini nazariy tahlil, solishtirma yondashuv, empirik kuzatish va ilmiy umumlashtirish usullari tashkil etadi. Ushbu metodlar orqali pul-kredit siyosatining iqtisodiy agentlar xatti-harakatlariga, inflyatsion kutilmalarga va makroiqtisodiy ko'rsatkichlarga ta'siri har tomonlama o'rganildi. Tadqiqot jarayonida xalqaro moliyaviy tashkilotlar, ilmiy maqolalar va zamonaviy iqtisodiy tadqiqotlarda keltirilgan ma'lumotlar tahlil qilinib, pul-kredit siyosatining samaradorligiga ta'sir etuvchi asosiy omillar aniqlab olindi[6]. Shuningdek, tadqiqot davomida empirik va statistik tahlil usullari qo'llanilib, pul-kredit siyosati o'zgarishlarining inflyatsiya, foiz stavkalari, yalpi ichki mahsulot va pul massasi kabi makroiqtisodiy ko'rsatkichlarga ta'siri baholandi[7]. Tadqiqotda markaziy bank siyosatining shaffofligi, ishonchliligi va iqtisodiy agentlarning kutilmalari kabi sifatli parametrlar ham hisobga olindi[8]. Ilmiy adabiyotlarni o'rganish orqali ratsional kutishlar nazariyasi asosida pul-kredit siyosatining nazariy va amaliy jihatlari tizimli ravishda ko'rib chiqildi[9]. Ushbu metodologik yondashuv tadqiqot mavzusini chuqurroq tahlil qilish va pul-kredit siyosatining samaradorligini ilmiy asosda baholash imkonini berdi[10]. **Tadqiqot natijalari.** Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, ratsional kutishlar nazariyasi sharoitida pul-kredit siyosati qisqa

muddatli samaradorlikda cheklanishi mumkin[6]. Iqtisodiy agentlar markaziy bank choralari oldindan hisobga oladi, natijada foiz stavkalarining o'zgarishi yoki pul massasini oshirish kabi chora-tadbirlar qisqa muddatda kutilgan ta'sirni bermasligi mumkin[7]. Shuningdek, markaziy bank siyosatining shaffofligi va ishonchliligi pul-kredit siyosatining samaradorligini oshirishda hal qiluvchi omil ekanligi aniqlangan[8]. Uzoq muddatli barqaror siyosat iqtisodiy agentlarning kutilmalarini shakllantiradi, inflyatsiya darajasi barqaror bo'ladi va iqtisodiy o'sish sur'atlari yaxshilanadi[9]. Empirik tahlillar shuni ko'rsatdiki, inflyatsion kutilmalarni boshqarish pul-kredit siyosatining samaradorligini oshiradi[10]. Markaziy bankning ochiq siyosati, oldindan prognoz qilinadigan choralari va aniq signal berish iqtisodiy agentlarning kutishlarini shakllantiradi va siyosatning makroiqtisodiy ko'rsatkichlarga ta'sirini kuchaytiradi[11]. Umuman olganda, tadqiqot natijalari ratsional kutishlar nazariyasi pul-kredit siyosatining samaradorligini tushuntirishda ilmiy jihatdan asosli ekanligini ko'rsatadi[12]. Qisqa muddatli choralari agentlarning kutilishlariga bog'liq bo'lsa-da, uzoq muddatli va ishonchli siyosat bu cheklovni bartaraf etadi. Shu bilan birga inflyatsion kutilmalarni boshqarish va siyosat signallarini aniq berish pul-kredit siyosatining samaradorligini oshirishda muhim omil sifatida namoyon bo'ladi[13].

Xulosa. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, ratsional kutishlar nazariyasi pul-kredit siyosatining samaradorligini tushuntirishda muhim nazariy asos bo'lib xizmat qiladi. Iqtisodiy agentlar mavjud ma'lumotlarga tayangan holda kelajakdagi siyosat choralari oldindan hisobga oladi, shuning uchun qisqa muddatli chora-tadbirlarning natijasi kutilgan darajada bo'lmasligi mumkin. Shu bilan birga, uzoq muddatli va ishonchli siyosat inflyatsion kutilmalarni barqarorlashtirish, iqtisodiy agentlarning ishonchini oshirish va makroiqtisodiy barqarorlikni ta'minlash imkonini beradi. Tadqiqot shuningdek, pul-kredit siyosatining samaradorligini oshirishda inflyatsion kutilmalarni boshqarish va siyosat bo'yicha aniq signal berish muhimligini ko'rsatdi. Markaziy bankning ochiq va oldindan prognoz qilinadigan choralari iqtisodiy agentlarning qarorlariga ta'sir qilishi, shu orqali siyosatning iqtisodiy ko'rsatkichlarga samarali ta'sir etishini ta'minlashi mumkin. Umuman olganda, tadqiqot pul-kredit siyosatini samarali amalga oshirish uchun iqtisodiy agentlarning kutilmalarini hisobga olish, siyosatning shaffofligini oshirish va inflyatsion barqarorlikni ta'minlash zarurligini tasdiqlaydi. Shu bilan birga, ushbu yondashuv makroiqtisodiy siyosatni takomillashtirish va zamonaviy pul-kredit strategiyalarini ishlab chiqishda muhim ilmiy-amaliy yo'nalish sifatida namoyon bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Muth, J. F. (1961). Rational Expectations and the Theory of Price Movements. *Econometrica*.
2. Lucas, R. E. (1976). *Econometric Policy Evaluation: A Critique*. Carnegie-Rochester Conference Series on Public Policy.

3. Sargent, T. J. (2013). Rational Expectations and Inflation. Princeton University Press.
4. Woodford, M. (2011). Interest and Prices: Foundations of a Theory of Monetary Policy. Princeton University Press.
5. Bernanke, B. S. (2020). The New Tools of Monetary Policy. American Economic Review.
6. Muth, J. F. (1961). Rational Expectations and the Theory of Price Movements. *Econometrica*
7. Lucas, R. E. (1976). Econometric Policy Evaluation: A Critique. Carnegie-Rochester Conference Series on Public Policy
8. Sargent, T. J. (2013). Rational Expectations and Inflation. Princeton University Press
9. Woodford, M. (2011). Interest and Prices: Foundations of a Theory of Monetary Policy. Princeton University Press
10. Bernanke, B. S. (2020). The New Tools of Monetary Policy. American Economic Review
11. Blanchard, O., & Johnson, D. R. (2013). Macroeconomics. 6th Edition, Pearson
12. Romer, D. (2019). Advanced Macroeconomics. 5th Edition, McGraw-Hill Education
13. Mishkin, F. S. (2019). The Economics of Money, Banking and Financial Markets. 12th Edition, Pearson